

KOULUTUS PÄÄOMANA

Ilkka Niiniluoto

Humanismipäivä, "Pääomat",

20.11.2021

KIRJALLISUUTTA

- NIINILUOTO: *Dynaaminen sivistysyliopisto* (2011)
- NIINILUOTO: *Hyvän elämän filosofiaa* (2015)
- HEIKKILÄ & NIINILUOTO: *Humanistisen tutkimuksen arvo* (Suomen Rooman Instituutti, 2016),
www.irfrome.org/humanistisen-tutkimuksen-arvo
- NIINILUOTO: ”Suomi menestyy sivistysvaltiona”,
Kanava 4/2017

SUOMI100+

- Suomen yli satavuotisen menestystarinan selityksiä
 - kansanluonne: rehellisyys, ahkeruus, sisu
 - puolustusvoimat
 - taloudellinen kilpailukyky
 - demokraattinen oikeusvaltio
 - sivistysvaltion perinne: panostus tutkimukseen ja koulutukseen, luottamus tieteeseen, opettajien arvostus

VAIKEA ALKU

- TACITUS (98 jaa.): ”fenneille on ominaista ihmeellinen alkukantaisuus ja viheliäinen köyhyys”
- HOBBS (1651): ”luonnontilassa” ihmisen lyhyt elämä on ”jatkuvässä pelossa ja väkivaltaisen kuoleman uhan alla yksinäistä, köyhää, ilkeätä ja raakaa”
- vrt. kuitenkin YUVAL NOAH HARARI: *Sapiens – Ihmisen lyhyt historia* (2016)

KALEVALAN MAAILMA

- epiikan maailma:
 - tietäjät (Väinämöinen, Joukahainen), loitsut, sanan mahti, maaginen tiedonkäsitys
 - sampo, heräävä tekniikka (Seppo Ilmarinen)
- vrt. *tieto* ← *tie*; vie perille

OPIN TIELLE

- katolinen uskonto lännestä, ortodoksinen idästä
- antiikin perintö: PLATON (Akademia), ARISTOTELES (Lykeion)
- Turun katedraaliskoulu 1276
- opiskelijat Pariisin yliopistoon 1313
- Uppsalan yliopisto 1477
- luterilainen reformaatio Ruotsin valtakunnassa 1527, Wittenbergin yliopisto (LUTHER, MELANCHTHON)
- MIKAEL AGRICOLA, suomen kirjakieli, lukutaito

TURUN AKATEMIA

- Turun Kuninkaallinen Akatemia 1640
 - Turun kymnaasin (1630) ”upgreidaus”, 11 professoria
 - papit, tuomarit, lääkärit + yleisopinnot filosofisessa tiedekunnassa
 - kirjasto, kirjapaino
- piispa ISAAC ROTHUVIUS:
 - suurin onni Suomelle sitten maailman luomisen
- kenraalikuvernööri PER BRAHE:
 - poistetaan vallitseva taikausko, uskottomuus, ennakkoluulot, karkeat elintavat, laiskuus ja paheet, istutetaan kansaan jumalanpelko, kunniallisuus, hyveet, luvalliset elinkeinot ja kaikenlainen hyvä elämä

VALISTUS JA HUMANISMI

- pansofia (COMENIUS, 1638), ensyklopedia (DIDEROT, 1751-72)
- valistuksen ja hyödyn aika 1700-luvulla
 - tieto valaisee pimeää maailmaa
 - tieto on hyödyllistä, elinkeinojen vapaus ja tiedon julkisuus (A. CHYDENIUS)
- uushumanismin aika Turussa
 - H. G. PORTHAN, M. CALONIUS
 - J. JUTEINI (1816): ”valistus on viritetty, järki hyvä herätetty”

YLIOPISTO HELSINKIIN

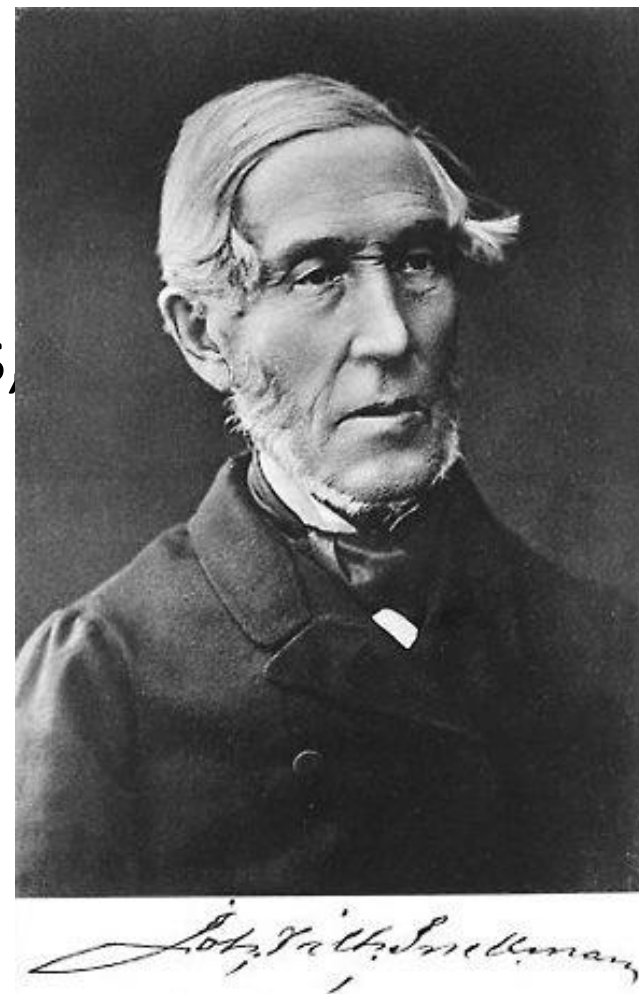
- Nikolai I siirsi Akatemian Suomen suuriruhtinaskunnan uuteen pääkaupunkiin Helsinkiin 1828
- Keisarillisen Aleksanterin-yliopiston tehtäväksi ”tieteiden ja vapaiden taiteiden edistäminen”, mallina WILHELM HUMBOLDTIN 1809 suunnittelema Berliinin yliopisto, filosofian tohtorit
- humboldtilainen sivistysyliopiston tehtävänä ”*Bildung durch Wissenschaft*”, tutkimukseen perustuva koulutus ja henkinen ylösrakennus

SIVISTYS

- *sivistys* (R. VON BECKER, 1822)
 - länsimurteiden pellavan harjaaminen
 - saksa: *Bildung*, ruotsi: *bildning*
 - *tiede ja taide* (V. SCHILDT-KILPINEN, 1842)
- sivistys on inhimillisten kykyjen, taitojen, tietojen, asenteiden ja arvojen jatkuvaa uusintamista, kehittämistä ja jalostamista
 - etiketti, etiikka, kulttuuri (hengen viljely), ”sydämen sivistys”
- sivistyksellä henkisenä pääomana on yhtä aikaa itseisarvoa ja välinearvoa
 - taideteoksen esteettinen arvo ja kaupallinen arvo
 - tieteen merkitys maailmankuvalle ja talouskasvulle

J. V. SNELLMAN (1806-81)

- *Om det akademiska studium*
1840, *Läran om staten* 1842
- *Saima*-lehti: kansallinen herätys,
sivistyksen voima
- professorina 1856-63, HEGELin
idealismi, kansallishenki
- senaattori 1863-68
- suomen kieli, markka

Z. TOPELIUS (1818-98)

- historialliset romaanit:
Välskärin kertomuksia
- historian professori 1854-78, yliopiston rehtori 75-78
 - *Luonnonkirja* 1860
 - *Maamme kirja* 1875
 - luonnonsuojelu 1870-

SIVISTYKSEN MERKITYS

SNELLMAN 1840: ”Sivistys ei pääty kouluun tai johonkin tiettyyn tutkintoon, vaan koko elämä on sitä koulua, jossa yksilö muokataan ihmiseksi, ja itse tämä sivistysprosessi muodostaa sen, mikä ihmisessä on ihmistä.”

TOPELIUS 1875: ”Pienen kansan täytyy saavuttaa menestyksensä hyödyllisillä tiedoilla ja perustaa arvonsa siihen, että se sivistyksessä, avuissa ja kaikenpuolisessa edistyksessä on maailman valistuneimpien kansojen tasolla.”

SIVISTYSYLIOPISTO

- SNELLMAN (1840)
 - muistitiedon sijaan luova tietäminen (oppiminen tutkimusta jäljittelemällä, kyky muodostaa uutta tietoa, elinikäinen rakkaus tietoon)
 - siveellisyys (asiantuntemuksen käyttö isänmaan hyväksi)
- KAILA: ”sivistys on se, mitä jää jäljelle, kun olemme unohtaneet kaiken oppimamme”
- VOUTILAINEN: FOTA (1987)
 - tiedolliset ”formaaliset” taidot: kyky etsiä, kysellä, muodostaa, arvioida, korjata ja soveltaa tietoa
- tietämisen taidot, oppimaan oppiminen
 - vrt. keskiajan *trivium*: grammatiikka, retoriikka, dialektiikka

KANSALLISVALTIO

- Keisarillisen Aleksanterin yliopiston humanistit rakensivat Suomesta kansallisvaltion, jolla on oma historia, kieli, kulttuuri, kansanrunous, kirjallisuus ja musiikki
- E. LÖNNROT, J. L. RUNEBERG, J. V. SNELLMAN, Z. TOPELIUS, M. A. CASTRÉN, F. CYGNAEUS, F. PACIUS, J. KROHN

KOULUT

- lukkari lukutaidon opettajana (ALEKSIS KIVI)
- kirkolta julkiseksi tehtäväksi, kaikkien oikeus opetukseen
- kunnallinen kansakoulu (UNO CYGNAEUS, 1866)
- valmistavat koulut (LUCINA HAGMAN, ALLI NISSINEN)
- suomenkieliset oppikoulut (Jyväskylä 1858; Norssi, 1867)
- tyttöjen koulutus, yliopistoon vasta 1901

OPPIVELVOLLISUUS

- kannatusta vanhasuomalaisen, nuorsuomalaisen ja sosialidemokraattien piirissä 1910
- oppivelvollisuuslaki 1921: 7-12-vuotiaat
 - MIKAEL SOININEN (Edistyspuolue), SANTERI ALKIO (Maalaisliitto)
- peruskoulu 1968: 13-15-vuotiaat
 - R. H. OITTINEN (SDP)
- opettajakoulutus yliopistoihin 1971
 - PISA-menestys 2000
- myös varhaiskasvatus yliopistoihin
- oppivelvollisuuden jatko 2020: kaksi vuotta

VAPAA SIVISTYSTYÖ

- lisää koulutuksen tasa-arvoa
- kansalaisopistot, työväenopistot, musiikkiopistot
- kesäyliopistot (Jyväskylä, 1912)
- avoin korkeakoulu 1970-luvulla

DEMOKRATIA JA OIKEUSVALTIO

- SDP: Forssan ohjelma 1903
- yleinen äänioikeus 1906
- EDVARD WESTERMARCK: Prometheus-seura 1905-14, uskontokritiikki, sekulaari etiikka, siviiliavioliitto, kirkon ja valtion ero, tasa-arvo, suvaitsevaisuus, uskonnonvapauslaki 1923
 - elämänkatsomustieto 1985
- painovapauslaki 1919
- K. J. STÅHLBERG: perustuslaki 1919, tasavallan presidentti 1919-25

SIVISTYSVALTION INSTITUUTIOITA

- sivistysperinnön tallentaminen muisti-organisaatioihin
 - museot, arkistot, kirjastot
- sivistyksen uusintaminen
 - koulutus, yliopistot
- sivistyksen luominen
 - tiede, taide

HYVINVOINTIVALTIO

- pohjoismainen malli, HEIKKI WARIS, INKERI ANTTILA
- PEKKA KUUSI: *60-luvun sosiaalipolitiikka* (1961)
 - sosiaaliturva, talouskasvu
 - koulutuksen tasa-arvo
- ERIK ALLARDT (s. 1925)
 - *having, loving, being*

INFORMAATIOYHTEISKUNTA

- 1930-luvun matemaattinen logiikka johti tietokoneiden syntyyn 1940-luvulla (ALAN TURING)
- 1980-luvun ”tietoyhteiskunta” käänkösvirheenä: aidon tiedon suhteellinen osuus informaatiokohinassa laskussa
 - postmoderni relativismi ja nihilismi
- internet ja kännykät 1990-luvulla
 - rajaton informaation lähde, tiedon avoin saatavuus
 - some vihapostin, valemedian ja kuplien ylläpitäjänä

SIVISTYS PÄÄOMANA

- totuuden ja kauneuden itseisarvo
- kansakunnan pääomana sivistys tukee poliittista päätöksentekoa ja hallintoa, tuottaa hyvinvointia, elämän laatua, merkityksiä ja taloudellista toimeliaisuutta
- kansalaisen pääomana sivistys tukee elämän hallintaa, ammattitaitoa, kriittistä ajattelua, kyseenalaistamisen taitoa, maailmankuvan rakennusta, oman ajan ja maailman muutoksen ymmärtämistä

YLEISSIVISTYS

- vastakohtana työssä tarvittavalle ammattisivistykselle **yleissivistys** on historiallisesti muuttuva kokonaisuus osaamista (tietoja ja taitoja), joita ihminen tarvitsee kansalaisena jokapäiväisessä elämässä ja harrastuksissa
- yleissivistykseen kuuluvia tietoja ja taitoja opitaan rinnakkain myös muualla kuin koulussa
 - koti, ystävät, armeija, media, internet, some
 - esim. autokoulu, rippikoulu, opistot
- sivistys ajallisesti elinikäisenä prosessina (SNELLMAN 1840)
- miljoona suomalaista tarvitsee uudelleen koulutusta vuoteen 2030 mennessä (SOININVAARA), pohjana tietämisen taidot

KOULUTUSTASO

- v. 2020 jo 74% suomalaisista on suorittanut perusasteen jälkeisen tutkinnon (v. 1970 vain 25%, v. 2000 59%)
- korkeakoulututkinto 41% nuorilla aikuisilla (ikäluokka 25-34), OECD 44%
- OKM tavoite: 50%
- maksuton koulutus yliopistoon saakka, silti vanhempien sosio-ekonominen tausta vaikuttaa

KOULUTUKSEN LAATU

- PISA: 15-vuotiaiden oppimistulokset, tasa-arvo
 - Suomi edelleen kärkipäässä lukutaidossa (Viro, Kanada, Irlanti, Korea), silti heikoimpien taso laskussa
 - matematiikassa sijalla 12-18
 - luonnontieteessä kärkipäässä
 - talousosaaminen sijalla 2-3
- yliopistojen rankingit
 - Helsingin yliopisto 100 parhaan joukossa (puolen prosentin parhaimmisto)

KOULUTUS INVESTOINTINA

- koulutustason nousu parantaa työllistymisen mahdollisuuksia ja tulotaso
- työllistyneitä vuoden päästä tutkinnosta
 - lukio 46%
 - ammattikoulutus 70%
 - korkeakoulu 90%
 - tohtorit 96%

SUMEA TULEVAISUUS

- Mitä esimerkiksi lukiolaisten tulee oppia?
 - nykyisten lukiota aloittavien eliniänodote on 74 (pojat) ja 81 (tytöt); he ovat työelämässä noin vuoteen 2070 saakka
- tulevaisuus näin pitkällä välillä on sumea
 - ilmastonmuutos, internetin informaatiotulva, tekoäly ja ammattien muutokset, demokratian kriisi ja totuudenjälkeinen aika
- tulevaisuuden osaaminen on sitä, mitä tarvitaan kaikissa mahdollisissa vaihtoehtoisissa skenaarioissa
- yleissivistys avainasemassa:
 - tietämisen taidot, ei kapeaa erikoistumista
 - hakulaitteilla etsittävän informaation luotettavuuden arviointi ja ymmärtäminen

LUKIOLAKI 1998

2§ Lukiokoulutuksen tavoitteena on tukea opiskelijoiden kasvamista hyviksi, tasapainoisiksi ja sivistyneiksi ihmisiksi ja yhteiskunnan jäseniksi sekä antaa opiskelijoille jatko-opintojen, työelämän, harrastusten sekä persoonallisuuden monipuolisen kehittämisen kannalta tarpeellisia tietoja ja taitoja ...
Lisäksi koulutuksen tulee tukea opiskelijoiden edellytyksiä elinikäiseen oppimiseen ja itsensä kehittämiseen elämänsä aikana.

LUKIOASETUS 2014

- kasvu sivistyneeksi yhteiskunnan jäseneksi
 - ihmisoikeudet, kestävä kehitys, tasa-arvo, yhdenvertaisuus
 - toiminta demokraattisesti, vastuullisena aktiivisena osana paikallista, kansallista, eurooppalaista ja globaalia yhteisöä
- kokonaisuuksien hallintaa, oppimisen taitoja, tieteellistä ja siihen liittyvää kriittistä ajattelua, luovuutta, työskentelyn taitoja, vuorovaikutus- ja yhteistyötaitoja, tiedon hankinta- ja hallintataitoja, tietoteknisiä käyttö- ja soveltamistaitoja sekä taitoa ilmaista itseänsä kirjallisesti ja suullisesti kielen ja taiteen avulla
- ei vain ilmiöoppimista, myös perinteisiä oppiaineita tarvitaan
 - todellisuudet rakenteet, historian kehikko, maailman muutos ja ymmärtäminen, ihmisen käyttäytyminen, kielet, arvokeskustelu

SIVISTYNYT KANSALAINEN ...

- on avoin uusille ajatuksille, utelias ja oppivainen, seuraa tieteen ja taiteen kehitystä, lukee kirjoja, harrastaa kulttuuria, käy kirjastossa, ei sulkeudu kupliin ja siiloihin
- pitää huolta itsestä ja lähimmäisistä, tukee suvaitsevaisuutta ja tasa-arvoa, edellyttää rehellisyyttä itseltä ja poliittisilta johtajilta, kantaa vastuuta sosiaalisesta eheydestä ja ympäristön kestävydestä

ONGELMIA

- hyvinvointivaltion rahoitusvaje (terveys, koulutus, tutkimus)
- uusliberalismi: palvelujen yksityistäminen ja eriarvoistaminen
- koulujärjestelmän rapautuminen (verkosto, kyläkoulut, laatuerot, luokkakoko, inklusion sivuvaikutukset, koulukuri, viihtyminen, opettajien uupumus, oppimistulokset)
- lukutaidon heikkeneminen

SUURIA HAASTEITA

- YK: Millennium, Agenda 2030, Education for All!
- Suomen menestystarinan tulee jatkossakin perustua tutkimukseen ja koulutukseen
 - korkeakoulututkinto puolelle nuorista, TK-menot 4% bkt:sta
- globalisaatio ja monikulttuurisuus
 - identiteetti suomalaisina, eurooppalaisina ja maailmankansalaisina
- digitalisaatio, sosiaalinen media, tekoäly, robotiikka, työn ja vapaa-ajan murros
 - valeutiset, salaliittoteoriat
- ilmaston lämpeneminen
 - kansalaisten vaikutusmahdollisuudet, eettinen vastuu